

RNDr. František Kotlaba, CSc. (* 20. 5. 1927 – † 11. 6. 2020)

Dne 11. června 2020 nás nečekaně, uprosřed činorodé práce, opustil ve věku 93 let Dr. František Kotlaba. Navždy odešel jeden z největších českých mykologů, jihočeský rodák, pilný, pracovitý a výjimečný člověk, který zasvětil celý svůj plodný život především mykologii.

Narodil se ve Vlastiboři, v kraji Soběslavských blat, a své dětství i mládí prožil, jak sám napsal (Kotlaba 2007) „v zadumaných jižních Čechách“. O přírodu se začal zajímat již od mládí. Nejprve se vážněji zabýval ornitologií, později se věnoval botanice a nakonec se ponořil do mykologie, která se mu stala naplněním života a kde za sebou zanechal neuvěřitelně velké množství vykonané práce. V poznávání hub (ale i cévnatých rostlin) mu byl zpočátku nápomocen Rudolf Veselý, soběslavský ředitel škol v. v., jenž sám byl rovněž významným českým mykologem. Na své začátky, ale nejen na ně, Dr. F. Kotlaba vzpomíná v rozhovoru, který s ním a paralelně s prom. biol. Zdeňkem Pouzarem, CSc. vedl J. Holec (Holec 2018).

Po absolvování učitelského ústavu v Soběslavi F. Kotlaba pokračoval ve studiu na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze, kde promoval v roce 1952. V roce 1951 se oženil s Libuší Pospíšilovou, se kterou vychovali dvě děti, syna Petra Kotlabu (* 1954) a dceru Markétu Kotlabovou (* 1955).

Již během svých univerzitních studií postupně vstupoval do různých odborných společností a zúčastňoval se jejich přednášek i exkurzí. V roce 1947 tak vstoupil do tehdejšího Československého mykologického klubu, jehož dlouholetým předsedou byl náš čelný mykolog Dr. Albert Pilát, vedoucí botanického a posléze mykologického oddělení Národního muzea. V Klubu poznal Zdeňka Pouzara, který se záhy stal jeho spolupracovníkem a navíc celoživotním přítelem. S ním potom publikoval dlouhou řadu mykologických článků i větších vědeckých prací včetně některých knih. Roku 1950 vstoupil do Československé botanické společnosti a do spolku Mladá generace českých přírodovědců a zeměpisců. Stal se také členem Přírodovědeckého sboru Společnosti Národního muzea, kde se zúčastňoval četných přednášek i mnoha terénních exkurzí a zájezdů. V roce 1959 se stal členem Svazu pro ochranu přírody a krajiny TIS, což je nejstarší nevládní ekologická organizace působící na území České republiky. V roce 1979 vstoupil do tehdy vzniklého Českého svazu ochránců přírody. V uvedených spolcích byl po léta činný, a to i v některých řídicích funkcích. Byl za to několikrát oceněn.

Po promoci byl F. Kotlaba vědeckým aspirantem profesora K. Cejpa. Obhájl dvě dizertační práce, přičemž v jedné z nich se zabýval ekologií hub na rašeliništi Soběslavská blata. Jelikož nebyl členem komunistické strany, nebylo mu umožněno, aby dále pracoval na katedře jako jeho asistent. V té době prošel několika zaměstnáními, nejprve, když nesehnal jinou práci, dokonce krátce

Obr. 1 – Dr. František Kotlaba (foto rodinný archiv, 2011).

pracoval s lopatou a krumpáčem. V letech 1956–57 vyučoval na základní škole, později nastoupil do geologicko-paleontologického oddělení Národního muzea, kde se až do roku 1961 věnoval studiu fosilních rostlin. V roce 1962 získal místo v Botanickém ústavu ČSAV v Průhonicích, kde pracoval jako vědecký pracovník – mykolog až do odchodu do důchodu v roce 1987.

Odchodem do penze však jeho práce v mykologii zdaleka neskončila. Jakožto emeritní pracovník jednou týdně docházel na své bývalé pracoviště a také do Národního muzea, kde spolupracoval s Dr. Z. Pouzarem. I ve velmi pokročilém věku nadále prováděl mykologický výzkum, zejména v okolí Soběslavi, kde většinou trávil letní část roku. Z této jeho činnosti vzešlo několik mykofloristických článků o houbách na lokalitách Soběslavska, jež byly publikovány ve Sborníku Jihočeského muzea v Českých Budějovicích, Přírodní vědy. Zde je nutno připomenout, že Dr. F. Kotlaba byl od roku 1978 až do své smrti členem jeho redakční rady. Jeho četné články vycházely také mimo čistě mykologická periodika, a to v nejrůznějších časopisech, např. ve Vesmíru a Živě, ale také v Receptáři či v Květech. Rád vedl mykologické exkurze, zejména na svou oblíbenou lokalitu Borkovická blata. Když mu to čas dovolil, věnoval se popularizační činnosti také formou přednášek. Jeho zřejmě poslední mykologickou přednáškou pro veřejnost byla přednáška „Zajímavé houby Soběslavska dříve a nyní“ na pozvání Mykologického klubu Jihočeského muzea, která se uskutečnila 3. 6. 2019. Dr. F. Kotlaba nebyl typem vědce odstříženého od normálních lidí. Rád se bavil i s obyčejnými lidmi, oblast popularizace vědy mu byla velmi blízká.

Dr. F. Kotlaba se po dlouhá léta věnoval výzkumu hub (méně intenzivně floristice cévnatých rostlin), jejich ekologie, zeměpisného rozšíření a také jejich ochraně. Uveřejnil přes sedm set mykologických, botanických i jiných článků i větších studií. Sám byl autorem dvou knih. Malá kapesní knížka „Naše houby“ vyšla poprvé v roce 1965, celkem pak ve čtyřech českých a jednom německém vydání. Druhou a pro naši mykologii důležitou knihou byla publikace „Zeměpisné rozšíření a ekologie chorošů (*Polyporales* s. l.) v Československu“ (vydala v roce 1984 Academia), kde shrnul výsledky téměř třicetiletého studia. K jejímu vzniku přispěl Dr. Zdeněk Pouzar. V roce 1970 vyšel „Atlas dřevokazných hub“, který napsal společně s prof. K. Balabánem. Spolu s Dr. Z. Pouzarem přepracovali a rozšířili knihu „Přehled československých hub“, která od svého vydání v roce 1972 sloužila mykologům i houbářům. Byl vedoucím autorského kolektivu Červené knihy ohrožených a vzácných druhov rastlín a živočichov SR a ČR 4, která vyšla v roce 1995. S Dr. V. Antonínem a dalšími spoluautory se podílel na napsání knihy „Houby, česká encyklopedie“, vyšlé v roce 2003. Jako autor spolupracoval rovněž na mykologických částech několika knih z edice Chráněná území ČR (Českobudějovicko, Praha a Střední Čechy), v nichž jsou také uveřejněny jeho fotografie hub a rostlin, stejně jako v knize Přírodní klenoty České republiky. Autorsky se podílel také na Červeném seznamu hub (makromycetů) České republiky. Bibliografie odborných prací Dr. F. Kotlaby je součástí jeho autobiografické práce (Kotlaba 2007), její části byly publikovány Dr. Z. Pouzarem (Pouzar 1987, 1997) v článcích vyšlých při příležitosti Kotlabových životních jubileí.

K počtě Dr. F. Kotlaby, který byl uznávaným odborníkem zejména na houby chorošovitě (*Polyporales*), byl pojmenován rod vřekovýtusných hub *Kotlabaea* Svrček a pět druhů hub stopkovýtusných: pečárka *Agaricus kotlabaе* Hlaváček, hvězdovka *Gastrum kotlabaе* V. J. Staněk, pórnatka *Junghuhnia kotlabaе* Pouzar, hlíva *Pleurotus kotlabaе* Pilát a palečka *Tulostoma kotlabaе* Pouzar.

Dr. F. Kotlaba rád a často houby (ale také rostliny) fotografoval. Zpočátku vytvářel černobílé fotografie, později barevné fotografie a diapozitivy, které potom používal nejen v publikacích vlastních, ale i jiných autorů. Barevné diapozitivy formátu 6 × 6 cm pořizoval svoji zrcadlovkou Pentacon Six prakticky až do své smrti. Na sklonku života se naučil fotografovat dokonce i digitálním fotoaparátem, který dostal darem ke svým devadesátým narozeninám. Svě snímky také využíval při četných přednáškách pro odbornou i laickou veřejnost.

Přínos Dr. F. Kotlaby české mykologii je velký. Sám, ale hlavně spolu s Dr. Z. Pouzarem popsal několik pro vědu nových druhů, rodů i čeledí hub – to je tématem jejich nedávno vyšlého článku (Kotlaba & Pouzar 2017) – a tím se mimo jiné zasloužil o dobré jméno české mykologie

v odborném světě. Naučil celé generace mykologů znát mnohé druhy hub a cévnatých rostlin (včetně jejich léčivých účinků). Učil své posluchače správně chápat, jak důležitá je ochrana přírody, a začínajícím mykologům nezištně radil a předával své bohaté znalosti a zkušenosti v oboru. Kromě své velmi bohaté publikační činnosti byl také pilným a pečlivým sběratelem. Svě sběry – celkem několik desítek tisíc položek – ukládal převážně do herbáře Národního muzea (PRM).

Dr. František Kotlaba byl čestný, přímý, poctivý, vsřícný, cílevědomý, vytrvalý, a především velmi slušný. Málokdo věděl, že byl věřícím katolíkem, který chodil od svého mládí pravidelně na bohoslužby, a to i v dobách komunistické totality, kdy k tomu byla zapotřebí i určitá občanská statečnost. Ve svém dlouhém a činorodou prací naplněném životě se vždy řídil Desátem Božích přikázání jakožto základním morálním kodexem lidstva (nedělat to, co je zlé v očích Hospodinových).

Odchodem Dr. Františka Kotlaby ztrácí naše mykologie vynikajícího mykologa a znalce ekologie hub. Naše řady opustil nenahraditelný zdroj informací, ale také obětavý člověk a příjemný společník. Jeho oblíbená prűpovídka byla: „Celý život jsem dělal houby – to dělal a dělá leckdo, ale já jsem byl za to placen!“ To prozrazuje, že mu nechyběl smysl pro humor.

Některým amatérským mykologům bude chybět jeho typická reakce v případech, kdy se jim v jeho přítomnosti podařilo vyřešit nějakou mykologickou otázku: „Výborně pane kolego, jen jsem nějak pozapomněl..., jaké je Vaše jméno?“ Tím dával dotyčnému najevo, že si jeho názoru váží.

Mně osobně budou velmi chybět naše četná setkávání na jeho chalupě v Nedvědicích, kdy mě pan doktor, jak jsem ho vždy oslovoval, vyprávěl třeba o tom, jaké houby rostly dříve a jak v minulosti vypadaly lesy na Soběslavsku. Často jsme si také vyměňovali informace o výskytu právě rostoucích druhů hub, v posledních letech například kozáka topolového nebo tmavobělký bradavčité, což jsou druhy, které u nás bývaly dosti vzácné, a nyní se čím dál více šíří. Během svých letních pobytů na chalupě většinou stále velmi pilně pracoval a den měl přesně rozdělený. A tak, když uběhla doba, kterou měl vyhrazenou na moji návštěvu, mi vždy jemně, diplomaticky naznačil, že můj čas již uplynul. I tehdy, když jsem ho seznamoval s jeho novým digitálním fotoaparátem, říkával: „Tak, to by pro dnešek stačilo, další lekci si dáme příště“. Bohužel, žádné příště už nebude, to musíme brát jako nezměnitelný koloběh života a smrti...

Na Dr. Františka Kotlabu budeme vzpomínat jen v dobrém a jeho obrovský přínos pro mykologii i ochranu přírody a hub u nás jistě ocení i další generace mykologů, houbařů a ochránců přírody. Čest jeho památce!

Vladimír Pravda

Literatura

- Holec J. (2018): Zdeněk Pouzar (*1932) a František Kotlaba (*1927) – nestorové české mykologie. – Časopis Národního muzea, Řada přírodovědná 187: 159–164.
- Kotlaba F. & Pouzar Z. (2017): Co se nám podařilo objevit v mykologii. – Mykol. listy no. 137: 69–74.
- Kotlaba F. (2007): RNDr. František Kotlaba, CSc. Fragments životopisu aneb co se většinou nemohlo psát do kádrových dotazníků v éře „reálného socialismu“. – TIS – nezávislé sdružení přátel přírody, Praha, 34 p.
- Pouzar Z. (1997): Dr. František Kotlaba, septuagenarian. – Czech Mycology 50(2): 143–150.
- Pouzar Z. (1987): RNDr. František Kotlaba, CSc., sexagenarius. – Česká Mykologie 41(3): 172–184.